

Teoria aktu komunikacji

Roman Godlewski

badacz niezależny

Bydgoszcz

Powiedzmy, że Jan dokonuje następujących tłumaczeń:

Pies widzi kota

The dog sees the cat

Powiedzmy, że Jan dokonuje następujących tłumaczeń:

Cztery dodane do czterech daje osiem

$$4 + 4 = 8$$

Powiedzmy, że Jan dokonuje następujących tłumaczeń:

Każdy Polak lubi jakiegoś Rosjanina

$$\forall x: [Px \rightarrow (\exists y: Ry \wedge Lxy)]$$

Co jest konieczne, aby doszło do rozumienia ciągu znaków?

Jak możliwe jest rozumienie?

Treść =

= treść przekazana w akcie komunikacji

= myśl wywołana w umyśle odbiorcy przez działania komunikacyjne nadawcy

Tabu badań nad mentalną treścią
będącą wynikiem rozumienia

Język naturalny jest mętny

Treść zdań języka nauki też nie jest
badana, bo wydaje się oczywista

Tymczasem to jest możliwe!

Naszym celem jest pokazanie, że to, co wydaje się niemożliwe, jest wykonalne.

Możliwe jest z całą precyzją opisać to, w jaki sposób wypowiedzi w języku naturalnym sugerują (niekoniecznie precyzyjną) treść w umyśle odbiorcy.

Celem badań jest:

pokazanie, w jaki sposób w ogóle można badać treść oraz

uzyskanie pierwszych skromnych wyników

Sens badań wykraczający poza postawione zagadnienie:

stworzenie organonu analizy pojęciowej, dzięki któremu będzie można rozwiązać liczne problemy filozoficzne (hiperlogika)

stworzenie systemu pojęć i terminów, przy pomocy których będzie można myśleć i mówić o procesach umysłowych w sposób ścisły

stworzenie podstaw dla budowy sztucznej inteligencji, która będzie zdolna do myślenia (rozumienia)

stworzenie podstaw dla opracowania systemów maszynowego tłumaczenia tekstów opartego na przynajmniej częściowym rozumieniu (por. słowo „grab”)

Maksymalnie uproszczone przypadki:

by możliwe było uchwycenie podstawowych
zjawisk zachodzących podczas przekazywania treści

by opracować pewien sposób prowadzenia badań,
dzięki któremu będzie można poszerzyć zakres teorii

Akt komunikacji:

(uproszczona wersja)

1. Intencja nadawcy przekazania odbiorcy określonej treści przy pomocy określonych działań komunikacyjnych w określonych okolicznościach.
2. Intencja odbiorcy uzyskania w umyśle treści, którą zamierza mu przekazać nadawca, przy pomocy wybranych przez niego działań komunikacyjnych w określonych okolicznościach.
3. Interakcja komunikacyjna między nadawcą a odbiorcą, w tym działania komunikacyjne nadawcy.
4. Interpretacja działań komunikacyjnych nadawcy przez odbiorcę (wspomagana i kontrolowana przez nadawcę w drodze interakcji).
5. Wytworzenie w umyśle odbiorcy treści zamierzonej przez nadawcę.
6. Upewnienie się przez nadawcę, że został właściwie zrozumiany.
7. Upewnienie się przez odbiorcę, że właściwie zrozumiał nadawcę.

Znak jako to, co **sugeruje** dający
się wyodrębnić aspekt treści
przekazanej do umysłu odbiorcy

W największym uproszczeniu
przedstawię to, w jaki sposób
znaki **sugerują** treść w umyśle
odbiorcy

Przedstawione wyliczenia i opisy nie mają charakteru wyczerpującego, ale przedstawione są jako podstawowe, instruktywne przykłady, które były przedmiotem badań, a zarazem umożliwiają przedstawienie ogólnej idei

Treści:

merytoryczne

formalne

Odpowiednio:

Znaki:

merytoryczne

formalne

Treści merytoryczne:

przedstawienia (treści przedmiotowe)

pojęcia (rodzajów i relacji)

sądy (zbudowane w oparciu o pojęcia lub/i przedstawienia)

Proste przejścia oparte na kojarzeniu:

przedstawienie > przedstawienie skojarzone

przedstawienie > pojęcie będące uogólnieniem (generalizacją)

pojęcie > pojęcie skojarzone

pojęcie > przedstawienie będące **przykładem** (desygnatem)

Np.:

przedstawienie kluczyków od mieszkania

> przedstawienie mieszkania

przedstawienie Jana > pojęcie człowieka

pojęcie oddychania > pojęcie życia

pojęcie człowieka > przedstawienie Jana

Przejścia:

szeregowo: od pojedynczej treści do pojedynczej (przykłady wyżej)

zbieżne: od **zestawu** kilku treści do pojedynczej treści

Przykłady przejść zbieżnych:

zestaw treści > treść **zapowiadana równolegle** np.

zestaw przedstawień > pojęcie będące uogólnieniem

np. kilka przedstawień konkretnych jabłek

> pojęcie jabłka

zestaw treści > przedstawienie zapowiadane równolegle

np. pojęcie bieli + pojęcie kota > przedstawienie

zestaw przedsądowy treści > sąd

Zestaw przedsądowy:

funktor (pojęcie)

argumenty (przedstawienia lub/i
pojęcia, tyle argumentów,
iluargumentowy jest funktor)

Czynności umysłowe:

przejście (oparte na skojarzeniu)

zestawienie = jednoczesne ujęcie grupy treści
w celu wykonania na nich wszystkich innej
operacji umysłowej (komunikacyjnej lub nie)

Znaki:

Znak stały to znak taki, że jego przedstawienie mechanicznie **wyraża** w umyśle odbiorcy inną treść (znaczenie)

Znak *ad hoc* (chwilowy) to znak taki, że jego przedstawienie **wprowadza** do umyśle odbiorcy inną treść w oparciu o świadome skojarzenie

(Treść ta może być zarówno merytoryczna jak i formalna)

Znaki stałe, np.:

nazwy własne – wyrażają przedstawienia

np. wyraz ,Jan’

nazwy ogólne – wyrażają pojęcia

np. wyrazy ,jabłko’, ,kochać’

słowa o określonym znaczeniu gramatycznym

(formalnym)

np. słowo ,Jan’ jest rzeczownikiem

Znaki *ad hoc*, np.:

konkretne klucze – **wprowadzają** przedstawienie konkretnego mieszkania

konkretny gest wskazania wykonany ręką – wprowadza przedstawienie wskazanego przedmiotu

konkretne jabłko – wprowadza pojęcie jabłka

konkretna figurka psa – wprowadza pojęcie psa

Znak sugeruje:

pierwszą treść

drugą treść

...

treść końcową

Fraza = grupa znaków, które sugerują
ciągi przejść prowadzących do zestawu
treści

np. ,biały kot', ,Jan śpi'

(może to prowadzić dalej do pojedynczej
treści)

Ogólnie biorąc sugerowanie sądu polega na tym, że:

1. grupa znaków wprowadza pierwsze treści do umysłu odbiorcy, po czym

2. dochodzi do przejść szeregowych lub zbieżnych prowadzących od tych pierwszych treści do treści kolejnych, by wreszcie

3. utworzony został zestaw przedsądowy i sąd

Każde słowo języka naturalnego **wyraża**
co najmniej jedno znaczenie
merytoryczne lub formalne

(znaki wieloznaczniowe)

Ogólnie biorąc sugerowanie sądu w języku naturalnym polega na tym, że:

1. każde kolejne słowo wyraża swoje znaczenie, a dalej jest tak jak w przypadku ogólnym:

2. dochodzi do przejść szeregowych lub zbieżnych prowadzących od owych znaczeń do treści kolejnych, by wreszcie

3. utworzony został zestaw przedsądowy i sąd

Mówienie językiem naturalnym bazuje na metonimiach

Metonimie opierają się na przejściach szeregowych prowadzących od pierwszych treści do kolejnych

Typowym wypowiedzeniem jest fraza:

Jan poszedł do Warszawy

Wyrażająca

sąd głoszący, że list napisany przez Jana został włożony do pudła, z którego listy, jutro zostaną wysłane do Warszawy

Własności grammatyczne słów to znaki formalne

(pomijamy tu to, że mogą one również wyrażać pewne treści merytoryczne, jak liczbę, płeć, czas itp.)

Niech wypowiedź:

Pies oddycha

wyraża:

Sąd głoszący, że dany przedmiot żyje

Pies oddycha

Pies – znaczenie merytoryczne: pojęcie psa

 znaczenie formalne: formalna treść rzeczownikowa, - treść
mianownikowa, - - rodzaju męskiego, - - liczby pojedynczej

Oddycha – znaczenie merytoryczne: pojęcie oddychania

 znaczenie formalne: - - czasownikowa, - - liczby pojedynczej, - -
osoby trzeciej, - - czasu teraźniejszego, - - aspektu niedokonanego, - - trybu
orzekającego

Pojęcie psa wywołuje przedstawienie przedmiotu skojarzone z tym pojęciem:

Pojęcie psa > przedstawienie

Pojęcie oddychania wywołuje pojęcie życia skojarzone z tym pojęciem:

Pojęcie oddychania > pojęcie życia

Ponieważ nie ma tu dalszych skojarzeń, a wywołane treści zostają wstawione do zestawu:

wywołane przedstawienie jest **treścią końcową** słowa ,pies'

pojęcie życia jest treścią końcową słowa ,oddycha'

Treść rzeczownikowa **nakazuje** użyć treści końcowej danego słowa jako argumentu

Treść czasownikowa nakazuje użyć treści końcowej danego słowa jako funktora

Odbiorca zauważa, że słowa ‚Jan’ i ‚śpi’ tworzą **figurę** (znak złożony z wielu elementów, który dopiero jako całość wprowadza określoną treść). Figurą tą jest fraza o postaci mianownik + czasownik zgodny (gdyż słowo ‚Jan’ jest w mianowniku, a obydwa słowa wyrażają treść liczby pojedynczej). Ponieważ jest to fraza, wyrażona zostaje formalna **treść zestawieniowa**. Nakazuje ona zestawienie treści końcowej obydwu słów.

Pozostałe treści formalne wyrażone przez słowa nie zostają wykorzystane i zostają zignorowane (kolaps ignoracyjny)

Wypowiedzenie słów ,pies' i ,oddycha' obok siebie jest również znakiem formalnym, ale nie znakiem stałym należącym do gramatyki. Jest to znak formalny *ad hoc*

Znakiem formalnym jest również odpowiednia intonacja sugerująca frazę. Jest ona znakiem stałym, choć nie zalicza się jej zwyczajowo do gramatyki. Tego rodzaju znaki intonacyjne są figurami.

Ostatecznie zasugerowany zostaje zestaw
przedsądowy:

przedstawienie – pojęcie życia

Następnie zestaw ten tworzy:

sąd głoszący, że dany przedmiot żyje

Syn Piotra kocha
kobietę, która stoi przy
tej starej szafie

Przyjęty schemat badań oznacza:

wyodrębnienie zbioru treści merytorycznych
(przedstawienia, pojęcia, sądy)

wyodrębnienie zbioru możliwych operacji umysłowych
(przejścia szeregowo i zbieżne, zestawienia)

wszystkie zjawiska komunikacyjne muszą zostać wyjaśnione przy pomocy przyjętych elementów

w szczególności treści formalne (własności gramatyczne) muszą zostać wyjaśnione jako nakazy wykonania określonych operacji umysłowych (spośród założonego zbioru) na założonych treściach merytorycznych

Przyjęty schemat badawczy oznacza odrzucenie szeregu składników tradycyjnego paradygmatu:

matematyczne ujęcie języka (tak jakby frazy były formułami matematycznymi; tymczasem logika matematyczna obowiązuje tylko dla przedmiotów i zbiorów)

matematyczne rozumienie gramatyki (prowadzące do mylenia funkcji merytorycznych i formalnych, w efekcie np. wyraz „polski” nie jest uważane za nazwę własną, ponieważ nie jest rzeczownikiem)

ominięcie komunikacji niejęzykowej (opartej na znakach *ad hoc*)

antypsychologizm

semiotyka (znak jest rozumiany wyłącznie jako oznaka, nie zaś jako to, co sugeruje treść w umyśle odbiorcy, znak jako zadanie dla odbiorcy, podział na syntaktykę, semantykę i pragmatykę nieproduktywny)

ekspresywizm (znak jest rozumiany, jako coś co odpowiada treści znajdującej się poza umysłem odbiorcy)

W zamian proponowane są odmienne elementy paradygmatu:

znak jako to, co sugeruje treść w umyśle odbiorcy (celem nadawcy jest przekazanie do umysłu odbiorcy określonej treści, funkcja komunikacyjna znaku)

porozumiewanie się jako współpraca (podział zadań: znak jest zadaniem dla nadawcy, który chce osiągnąć cel, ale także dla odbiorcy, który chce osiągnąć ten sam cel, interakcja)

podział zagadnień na:

1. Analizę tego, jaki ciąg przejść doprowadził do przekazanej treści (hiperlogika)

2. Analizę tego, w jaki sposób odbiorca dokonał wyboru pomiędzy licznymi możliwymi schematami przejść (kontekst szeroki)
analiza udanych aktów komunikacji (perfekcja)